

Andrzej KRZAK

<https://orcid.org/0000-0002-6886-5057>

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Udział jednostek wojskowych Rzeczypospolitej Polskiej w misji ONZ w Chorwacji w latach 1992–1995 – zarys problemu

Streszczenie

Wewnętrzny konflikt w Federacyjnej Republice Jugosławii rozpoczął się w czerwcu 1991 r., kiedy Słowenia i jej sąsiad – Chorwacja ogłosiły niepodległość od Jugosławii. Walki w Słowenii zakończyły się po 10 dniach, natomiast eskalacja konfliktu w Chorwacji trwała przez kolejne miesiące. Pod koniec 1991 r. na terytorium Chorwacji toczyły się regularne walki pomiędzy oddziałami zbuntowanych Serbów (wspieranych przez armię federalną) a siłami zbrojnymi nowo proklamowanej Republiki Chorwacji. Rada Bezpieczeństwa postanowiła, za zgodą przedstawicieli władz federalnych i Chorwacji, skierować misję, która miała przywrócić pokój pomiędzy stronami konfliktu. 15 lutego 1992 r. Sekretarz Generalny ONZ zalecił Radzie Bezpieczeństwa utworzenie Sił Ochronnych ONZ (UNPROFOR). Do wysłania sił wojskowych została zaproszona Polska, która zobowiązała się do sformowania pełnego batalionu operacyjnego. W artykule zostały przedstawione okoliczności tworzenia i funkcjonowania PKW UNPROFOR, który został ulokowany w 1992 r. w strefie odpowiedzialności w Sektorze „Północ”, w którym stacjonowali, obok Polaków, Nigeryjczycy i Duńczycy. Polski batalion sił pokojowych ONZ w byłej Jugosławii pełnił swoją służbę od kwietnia 1992 r. do grudnia 1995 r., przy czym w ramach mandatu UNPROFOR zakończył działania w marcu 1995 r. Przez szeregi POLBATT przewinęło się ponad 3 tysiące żołnierzy. Była to pierwsza misja operacyjna Wojska Polskiego i pierwsza w warunkach odzyskania pełnej suwerenności przez Polskę. Polscy żołnierze, pomimo braku doświadczenia i skomplikowanej sytuacji politycznej w rejonie odpowiedzialności (w Krajnie), wywiązywali się z zadań mandatowych, osiągając zadowalające wyniki w trakcie działań operacyjnych.

Słowa kluczowe: UNPROFOR, misje pokojowe, ONZ, Jugosławia, Serbowie, Chorwaci, wojna domowa, Polska, Wojsko Polskie, Polski Kontyngent Wojskowy.

Wstęp

Rozpad Jugosławii został zainicjowany w 1991 r. irredentą dwóch republik wchodzących w skład dotychczasowego państwa. Pierwsze walki pomiędzy si-

łami reprezentującymi władze słoweńskie zostały zapoczątkowane latem 1991 r. i przerodziły się w otwarty konflikt trwający kilka dni (do historii przeszedł pod nazwą wojny dziesięciodniowej)¹. Został zakończony mediacją i podpisaniem porozumienia na Brioni². W tym samym czasie sytuacja w sąsiedniej Chorwacji, pomimo wysiłków Zachodu i ONZ, stawała się coraz bardziej napięta. Kiedy Zagrzeb, mając poparcie RFN, Austrii i Włoch, ogłosił niepodległość, mniejszość serbska sprzeciwiła się woli władz i społeczeństwa chorwackiego i wszczęła działania separatystyczne³. Chorwaccy Serbowie uzyskali znaczne wsparcie zarówno z Belgradu, jak i ze strony jednostek armii federalnej (Jugosłowiańskiej Armii Ludowej, dalej: JNA). W czerwcu doszło do licznych przypadków wymiany ognia pomiędzy paramilitarnymi bojówkami Serbów i siłami policyjnymi Chorwacji⁴. Pomimo wysiłków ze strony Wspólnoty Europejskiej, mających na celu powstrzymanie działań wojennych, w połowie 1991 r. eskalacja konfliktu serbsko-chorwackiego postępowała z każdym następnym dniem.

Negocjacje i przedsięwzięcia rozjemcze zostały podjęte również przez Organizację Narodów Zjednoczonych. 25 września 1991 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ jednogłośnie przyjęła rezolucję 713, wyrażającą głębokie zaniepokojenie walkami w Jugosławii, wzywając wszystkie państwa do natychmiastowego wprowadzenia „ogólnego i całkowitego embarga na wszelkie dostawy broni i sprzętu wojskowego do Jugosławii”⁵. Ponadto członkowie Rady poparli wysiłki podjęte przez Wspólnotę Europejską i jej państwa członkowskie, przy wsparciu państw uczestniczących w Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), w celu przywrócenia pokoju i dialogu w Jugosławii. W swojej rezolucji Rada zwróciła się do Sekretarza Generalnego o zaoferowanie pomocy w porozumieniu z rządem jugosłowiańskim oraz wszystkimi podmiotami wspierającymi wysiłki pokojowe⁶. Kolejnym krokiem ze strony ONZ było powołanie 8 października 1991 r. Cyrusa Vance’a, jako osobistego wysłannika Sekretarza Generalnego ONZ ds. Jugosławii.

¹ A. Krzak, *Słowenia – początek końca Jugosławii. Wojna dziesięciodniowa*, [w:] *Balkany Zachodnie między przeszłością a przyszłością*, red. P. Chmielewski, S.L. Szczesio, Łódź 2013, s. 116–126.

² *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990–1995*, Vol. 1, Washington 2003, s. 68; A. Krzak, *Słowenia – początek końca Jugosławii...*, s. 125.

³ P. Hudyma, *Udział wojsk polskich w misjach zagranicznych o charakterze pokojowym i stabilizacyjnym w latach 1953–2008*, Poznań 2011 [maszynopis pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Zbigniewa Pilarczyka i obronionej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu], s. 72.

⁴ D. Krsticevic, *United Nations Protection Force in Croatia*, Carlisle Barracks 1998, s. 5.

⁵ J. Markowski, *Polacy w operacjach pokojowych. Operacje pokojowe ONZ*, Warszawa 1994, s. 50; J. Ryszka, *Praktyka stosowania sankcji międzynarodowych w ramach ONZ*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2005, vol. 5, z. 3, s. 22.

⁶ *Former Yugoslavia – UNPROFOR. United Nations Protection Force. Background*, Department of Public Information, United Nations. 31 August 1996, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unprof_p.htm, [dostęp: 9.08.2023].

W ramach podjętych działań pokojowych, zmierzających do zaprzestania walk i znalezienia pokojowego rozwiązania konfliktu, wysłannik Sekretarza Generalnego odbył kilka misji do Jugosławii i omówił ze stronami konfliktu wstępne warunki zawieszenia walk, wprowadzenia rozejmu, rozdzielenia wojsk i wszczęcie procesu pokojowego. 23 listopada Cyrus Vance zwołał w Genewie spotkanie, w którym uczestniczyli prezydenci Serbii i Chorwacji oraz sekretarz stanu ds. obrony narodowej Jugosławii, a także Lord Carrington. Podczas spotkania strony konfliktu pod auspicjami ONZ osiągnęły porozumienie w sprawie natychmiastowego zawieszenia broni oraz w wielu innych kwestiach. Każda ze stron wyraziła zgodę na ustanowienie operacji pokojowej ONZ⁷. Pomimo pomyślnie zakończonych negocjacji, zarówno Chorwaci, jak i Serbowie naruszyli warunki rozejmu i ponownie wszczęli walkę. Kontynuowano jednak rozmowy, które miały doprowadzić do wypracowania warunków umożliwiających rozpoczęcie operacji pokojowej w Chorwacji.

Podczas kolejnych tygodni intensywnych spotkań ze stronami konfliktu wdrażano porozumienia genewskie, określając ogólne zasady operacji pokojowej ONZ. 15 grudnia Rada Bezpieczeństwa, rezolucją 724 (z 1991 r.), zatwierdziła wstępny plan potencjalnej operacji pokojowej. Podjęto też decyzję o wysłaniu do Jugosławii zespołu składającego się z oficerów wojskowych, policji cywilnej i pracowników Sekretariatu ONZ, który miał zrealizować prace przygotowawcze do wdrożenia przedmiotowego planu⁸.

W ciągu kolejnych kilku tygodni ONZ podjęła liczne inicjatywy, które miały doprowadzić do bezwarunkowego zawieszenia broni przez wszystkie strony konfliktu. Ostatecznie 2 stycznia 1992 r. osobisty wysłannik Sekretarza Generalnego ONZ zwołał w Sarajewie spotkanie przedstawicieli wojskowych Republiki Chorwacji i JNA, podczas którego podpisano porozumienie wykonawcze w sprawie bezwarunkowego zawieszenia broni⁹. Na mocy porozumienia do Jugosławii wysłano grupę 50 wojskowych oficerów łącznikowych, których zadaniem była implementacja zawieszenia broni między stronami konfliktu.

15 lutego 1992 r., pomimo braku akceptacji dla operacji pokojowej ONZ ze strony niektórych grup politycznych stron konfliktu w Jugosławii, Sekretarz Generalny zalecił Radzie Bezpieczeństwa utworzenie Sił Ochronnych ONZ (UNPROFOR). W ten sposób 21 lutego Rada Bezpieczeństwa, rezolucją nr 743 (z 1992 r.), ustanowiła powołanie UNPROFOR z mandatem na okres 12 miesięcy¹⁰. Rada stwier-

⁷ D. Krsticevic, op. cit. s. 7; J. Pérez de Cuéllar, *Pilgrimage for Peace. A Secretary-General's Memoir*, New York 1997, s. 488–490.

⁸ I. Miškulin, *An Avoidable Failure: Peacekeeping in Croatia 1991–1995*, „Review of Croatian History” 2011, Vol. VII, No. 1, s. 45.

⁹ Ibidem, s. 45–46.

¹⁰ J. Smoliński, *Operacje pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych na Bałkanach*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2015, nr 15, s. 314; M. Nobile, *Hrvatski feniks. Diplomatski procesi za zatvorenih vrata 1990–1997*, Zagreb 1998, s. 564–566.

dziła, że siły te powinny być tymczasowym rozwiązaniem mającym na celu stworzenie warunków pokoju i bezpieczeństwa wymaganych do wynegocjowania ogólnego rozwiązania kryzysu jugosłowiańskiego w ramach Konferencji Wspólnoty Europejskiej w sprawie Jugosławii. Zwróciła się do Sekretarza Generalnego z prośbą o natychmiastowe rozmieszczenie sił wojskowych UNPROFOR, które miały pomóc w realizacji planu pokojowego znanego jako plan Vance'a. Plan ten był tymczasowym porozumieniem przejściowym, którego podstawowym celem było ustabilizowanie sytuacji w strefach rozmieszczenia sił pokojowych ONZ, zwanych obszarami chronionymi. Regulował rozmieszczenie sił pokojowych ONZ na obszarach ogarniętych konfliktem z zadaniem ich demilitaryzacji oraz zapewnienia bezpieczeństwa ludności cywilnej. Tym samym zamierzano stworzyć warunki dla powrotu wszystkich uchodźców i na drodze pokojowej wygasić konflikt¹¹. Ostatecznie 7 kwietnia Rada Bezpieczeństwa, rezolucją 749 (z 1992 r.), zezwoliła na pełne rozmieszczenie Sił Pokojowych ONZ w Jugosławii¹².

W pierwszej fazie operacji na terytorium Chorwacji miały powstać trzy zdemilitaryzowane „strefy ochronne ONZ” (tzw. United Nations Protected Area; dalej: UNPA). Zgodnie z zawartym porozumieniem, strony konfliktu miały z obszaru obejmującego wspomniane strefy wycofać wszelkie wojska, a siły pokojowe tam stacjonujące (wprowadzone) miały zagwarantować proces demilitaryzacji. Żołnierze i obserwatorzy policyjni sił pokojowych mieli nadzorować działalność lokalnych służb porządkowych, zapobiegać przejawom dyskryminacji etnicznej oraz zapewniać przestrzeganie praw człowieka. W strefach miały działać organizacje humanitarne, będące elementem wsparcia dla sił ONZ w procesie powrotu do stref wysiedlonej ludności. Strefy bezpieczeństwa podzielono na cztery sektory: północny i południowy – obejmujące obszar Krajiny, zachodni – rej. Zachodniej Sławonii, oraz wschodni – Sławonię Wschodnią, Baranję i Śrem¹³. Początkowo siedziba dowództwa UNPROFOR miała zostać zlokalizowana w Sarajewie, jednak z powodu wojny w Bośni i Hercegowinie, która rozgorzała pod koniec 1992 r., na krótko została przeniesiona do Belgradu. Ostatecznie dyslokowano ją do Zagrzebia. Istniały ponadto 2 dowództwa regionalne – w Belgradzie i Zagrzebiu, oraz cztery w sektorach: sektor Południe – w Kninie, Północ – w Topusku, Zachód – w Daruvarze, Wschód – w Erducie¹⁴.

¹¹ I. Miškulin, *An Avoidable Failure: Peacekeeping...*, s. 46.

¹² D. Krsticevic, *United Nations Protection Force...*, s. 8.

¹³ *Ujedinjeni narodi. Rezolucije o Republici Hrvatskoj. UNPROFOR*, Osijek 1995, s. 22–24; I. Miškulin, *Republika Hrvatska i mirovna operacija Ujedinjenih naroda: kada, kako i zašto je došlo do njene realizacije?*, „Historijski Zbornik” 2011, br. 1, s. 121–159.

¹⁴ M. Gulić, *Polski Batalion UNPROFOR w postrzeganiu lokalnej ludności w Republice Serbskiej Krajiny 1992–1995*, [w:] *Polska i Jugosławia w XX wieku. Polityka – społeczeństwo – kultura*, red. M. Pavlović, P. Wawryszuk, A. Zaćmiński, Bydgoszcz 2018, s. 109; S. Tatalović, *Military Aspects of the Peacekeeping Operation In Croatia*, „Politička Misao” 1993, br. 2, s. 55–63.

Sektory wschodni i południowy miały chronić dwa bataliony, natomiast sektor zachodni oraz północny – cztery. W sektorze wschodnim stacjonował batalion rosyjski oraz batalion składający się z żołnierzy belgijskich i Luksemburga. Sektor Zachód tworzyły bataliony z Argentyny, Kanady, Nepalu oraz Jordanii. Natomiast do sektora północnego dyslokowano pododdziały z Danii, Nigerii, Polski oraz Czechosłowacji. Z kolei sektor Południe obsadziły bataliony z Francji oraz Kenii¹⁵.

W miarę rozwoju misji mandat UNPROFOR był stopniowo rozszerzany o kolejne regiony Chorwacji. Było to uzależnione od rozwoju sytuacji, np. na mocy rezolucji nr S/Sr/762 „błękitne hełmy” rozpoczęły nadzorowanie tzw. stref różowych¹⁶. Do podstawowych zadań mandatowych sił ONZ należało:

- przeprowadzanie oraz nadzorowanie procesu demilitaryzacji stref;
- ochrona i kontrola dostępu do UNPA przez utworzenie systemu punktów kontrolnych;
- patrolowanie obszaru obejmującego strefy chronione;
- prowadzenie postępowań dochodzeniowych, działania interwencyjne oraz negocjacje ze stronami konfliktu (w przypadku wystąpienia napięć między różnymi grupami etnicznymi)¹⁷.

Ponadto w toku misji rozszerzono zadania mandatowe o nadzór granic, m.in. z Bośnią i Hercegowiną, poszukiwanie ukrywanego uzbrojenia i amunicji oraz ochronę zdeponowanej, zwłaszcza przez Serbów, broni, a także ochrona konwojów z pomocą dostarczaną przez międzynarodowe organizacje humanitarne.

Sytuacja polityczno-wojskowa w Chorwacji

Sytuacja polityczna w Chorwacji po przejściu władzy przez partię Franjo Tuđmana, podobnie jak i w innych republikach związkowych, była niezwykle skomplikowana. Zwycięstwo skrajnie nacjonalistycznego, populistycznego nurtu, wspieranego przez większość Chorwatów, było bodaj ostatnim sygnałem, mówiącym o tym, iż narastający konflikt serbsko-chorwacki zmierza do wojny. Powstające państwo chorwackie było nieakceptowane zarówno przez mniejszość serbską, jak i władze federalne. Zasadniczy problem dla władz chorwackich

¹⁵ M. Gulić, op. cit., s. 109.

¹⁶ Strefy różowe – były to obszary na terytorium Chorwacji, znajdujące się poza UNPA, które pozostawały pod kontrolą sił serbskich, jednak ich skład etniczny charakteryzował się przewagą ludności chorwackiej. Największa z nich występowała wokół sektora południowego (rej. Sinj, Drniš, Šibenik, Zadar, Gospić i Otocaj) oraz północnego (rej. Ogulin, Duga Resa, Karlovac i Šišak), M. Smolarek, *Udział Wojska Polskiego w operacjach pokojowych na Bałkanach*, [w:] *Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, red. D.S. Kozerański, Warszawa 2016, s. 119.

¹⁷ P. Hudyma, op. cit., s. 74; A. Chruszcz, *Polscy żołnierze w byłej Jugosławii w latach 1992–2004*, „Wiedza Obronna” 2014, nr 4, s. 50.

stanowiły przede wszystkim jednostki armii federalnej stacjonujące w garnizonach na terytorium Chorwacji. Przeprowadzenie referendum o samostanowieniu (i tym samym secesji od federacji) doprowadziło do dalszej eskalacji konfliktu, wywołując skrajne reakcje chorwackich Serbów, którzy postanowili sprzeciwić się jednostronnej decyzji władz Chorwacji¹⁸.

Pogarszające się relacje etniczne w Chorwacji dodatkowo komplikowały się z powodu nieodpowiedzialnego zachowania polityków i mediów (serbskich, jak i chorwackich). Zwłaszcza te ostatnie umiejętnie pobudzały wzajemną nienawiść. Stopniowo reaktywowano dawne „bałkańskie upiory”, strasząc jednocześnie ludność serbską powrotem terroru ustaszowskiego, a chorwacką – powtórką rzezi czetnickich. Podsycano odrębność narodową, przypominając o wielkoserbskości i chorwackiej kolaboracji oraz zbrodniach popełnionych przez władze Niezależnego Państwa Chorwackiego (dalej: NDH) w latach 1941–1945¹⁹. Na efekty działań propagandowych i psychologicznych nie trzeba było długo czekać. Jeszcze w trakcie wojny dziesięciodniowej w Słowenii, Serbowie na terytorium Chorwacji, mimo zapowiedzi władz chorwackich o poszanowaniu praw mniejszości serbskiej, rozpoczęli formowanie własnych oddziałów paramilitarnych (na bazie struktur Obrony Terytorialnej w gminach i powiatach z większością serbską) oraz administracji odrębnej od republikańskiej (Serbskie Autonomiczne Okręgi). Działania serbskich irredentystów musiały spotkać się z przeciwdziałaniem władz republikańskich oraz skrajnie wrogim stosunkiem chorwackiego społeczeństwa. Oficjalnie obie strony konfliktu głosiły gotowość do rozmów i pokojowego rozstrzygnięcia problemów, jednak realnie przygotowywały się do siłowego rozwiązania sporu. *De facto* żaden z ówczesnych liderów politycznych – serbskich i chorwackich – nie brał pod uwagę możliwości pokojowego rozwiązania narastającego antagonizmu.

W tych warunkach dochodziło do coraz liczniejszych ataków na domy Serbów i Chorwatów, jednak konflikt rozwinął się wraz ze zbrojnym starciem pomiędzy jednostką serbskiej Obrony Terytorialnej (dalej: OT) a chorwackimi oddziałami policji specjalnej w rejonie Plitvic²⁰. Kolejne starcie, które przyniosło rozwój konfliktu, stanowił tzw. incydent w Borovym Selu (niedaleko Vukovaru)²¹.

¹⁸ A. Krzak, *Wojna w Chorwacji 1991. Oblężenie Vukovaru*, [w:] *Konflikty militarne i niemilitarne na Bałkanach w XX i XXI wieku w perspektywie polemologicznej*, red. D. Gibas-Krzak, A. Krzak, Szczecin – Warszawa 2013, s. 142.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ W Plitvicach zginęło dwóch uczestników konfliktu (chorwacki policjant i żołnierz serbskiej Obrony Terytorialnej), których uważa się za pierwsze ofiary wojny. Według historiografii chorwackiej, walki w Pakracu stanowią wydarzenie, które zapoczątkowało agresję JNA i wojnę w Chorwacji, C. Sudetic, *Deadly Clash in a Yugoslav Republic*, „New York Times” 1991, April 01; T. Judah, *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, Yale New Haven and London 2000, s. 175–76, 244.

²¹ N. Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990–1995*, Zagreb 2005, s. 116; *Šešelji tvrde da su njegovi četnici ubili hrvatske policajce u Borovu Selu*, „Index.hr”, 24.08.2005, <http://www.index.hr/>

Wprowadzenie sił federalnych jako wojsk rozjemczych²² okazało się rozwiązaniem nie tylko nieskutecznym – jeszcze bardziej zaogniło skomplikowaną sytuację. Zostało odczytane przez Zagrzeb i społeczeństwo chorwackie jako pierwszy krok zmierzający do narzucenia Chorwacji zwierzchnictwa Belgradu oraz urzeczywistnienia wielkoserbskiej dominacji, co było równoznaczne z kresem marzeń o niepodległym państwie. Z kolei społeczność serbska spodziewała się, że armia ruszy na pomoc prześladowanym Serbom. Oczekiwano, że jednostki federalne wesprą serbskie dążenia separatystyczne i będą zbrojnym ramieniem w realizacji celów nakreślonych przez lokalnych polityków serbskich²³. Oczekiwanie te częściowo się spełniły. Niektórzy dowódcy oddziałów JNA faktycznie wsparli oddziały serbskie OT oraz przekazali im uzbrojenie. Każda interwencja sił porządkowych (policji chorwackiej) i oddziałów tworzonych sił zbrojnych (Hrvatske Vojske; dalej HV) spotykała się z przeciwdziałaniem jednostek serbskich paramilitarnych oraz OT wspartych przez społeczność cywilną²⁴. Chorwaci też nie pozostawali bezczynni. Obie strony konfliktu organizowały oddziały oraz gromadziły broń. Jednocześnie dopuszczano się kolejnych aktów terroru wobec ludności cywilnej. Dokonywano skrytobójczych mordów, podpażeń, grabieży i gwałtów. Stymulując wzajemną nienawiść, stworzono przepaść, która systematycznie oddzielała zwaśnione narody, co sprawiło, że niemożliwe stało się pokojowe rozwiązanie narastającego konfliktu²⁵.

Organizacja polskiej jednostki sił ochronnych UNPROFOR

Polski Kontyngent Wojskowy w Chorwacji (dalej: PKW Chorwacja)²⁶ został sformowany w odpowiedzi na zaproszenie ONZ i przeznaczony do realizacji zadań mandatowych w byłej Jugosławii, w strefie operacyjnej obejmującej terytorium Republiki Chorwacji. W szczytowym okresie w siłach pokojowych pełniło

vijesti/clanak/seselj-tvrdiva-su-njegovi-cetnici-ubili-hrvatske-policaicje-u-borovu-selu/279786.aspx, [dostęp: 7.09.2012]; M. Žužel, *Josip Jović – prva žrtva Domovinskog rata*, [w:] *Policija u domovinskom ratu 1990–1991. Svjedočenja o herojskom vremenu*, Zagreb [b.r.w.], s. 21–27.

²² Wojska federalne, realizując plany rozdzielania zwaśnionych stron, utworzyły w najbardziej „gorących” miejscach konfliktu tzw. tampon zone. W ten sposób zamierzano oddzielić zwaśnione strony, próbując nie dopuścić do dalszego rozlewu krwi, D. Marijan, *Slom Titove Armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987–1992*, Zagreb 2008, s. 244, 252.

²³ Idem, *Bitka za Vukovar*, Zagreb – Slavonski Brod 2004, s. 64.

²⁴ A. Krzak, *Wojna w Chorwacji 1991...*, s. 143.

²⁵ Ibidem, s. 144.

²⁶ PKW Chorwacja nosił następujące oficjalne nazwy: 1992–1995 – Polski Kontyngent Wojskowy w Siłach Ochronnych Organizacji Narodów Zjednoczonych (PKW UNPROFOR), 1995 – Polski Kontyngent Wojskowy w Operacji Organizacji Narodów Zjednoczonych Przywrócenia Zaufania w Chorwacji (PKW UNCRO).

służbę ponad 1200 polskich żołnierzy. Polska wysłała także 24 obserwatorów wojskowych, a Komenda Główna Policji przygotowała 30 policjantów do służby w ramach operacji. Łącznie w operacji UNPROFOR wzięło udział 3867 Polaków²⁷. W misji poległo 7 żołnierzy: kpr. Piotr Moszyński, zm. 10 IV 1995; mjr Witold Kowalczyk, zm. 23 VI 1994; ppor. Wiesław Kuciński, zm. 23 VI 1994; szer. Marek Dziak, zm. 14 VIII 1994; szer. Dariusz Sorokopas, zm. 15 X 1992; st. szer. Adam Jazukiewicz, zm. 27 XI 1994; st. kpr. Wiesław Szkwarek, zm. 27 XI 1994²⁸.

Misja w Chorwacji, w której uczestniczyli polscy żołnierze, zaliczana jest do tzw. misji drugiej generacji, czyli operacji pokojowych stanowiących wielofunkcyjne misje utrzymania pokoju, których celem jest zakończenie konfliktu wewnętrznego. Tego typu operacje prowadzono w latach 1988–1995. Generalnie stanowiły one element zawartych porozumień pokojowych i miały, co do zasady, służyć ich implementacji. Działania, które najczęściej realizowano w ramach przedmiotowych operacji, łączyły elementy prewencji, monitorowania, opanowania i wygaszania konfliktu. Były dynamicznymi przedsięwzięciami cywilno-wojskowymi, obejmującymi funkcje wojskowe, polityczne, policyjne, humanitarne oraz gospodarcze²⁹.

Polska w marcu 1992 r. przyjęła prośbę i rozpoczęła formowanie batalionu, którego kadre wystawiło Wojskowe Centrum Szkolenia dla potrzeb Sił Pokojowych ONZ w Kielcach oraz 10 Dywizja Zmechanizowana z Opola³⁰. Jednostka wojskowa otrzymała też swój numer: JW. 1135. Dowódcą pierwszej zmiany został płk Wiesław Kurzyca, jego zastępcą był ppłk Andrzej Kućmierz, szefem sztabu ppłk Zbigniew Wójt. Z kolei logistyką kierował ppłk Sławomir Bieniek³¹. Dowódcą pierwszej kompanii do października 1992 r. był kapitan Mariusz Barzyk (w 1993 r. dowództwo objął kpt. Roman Polko). 2 kompanię objął kpt. Jacek Ostrowski, trzecią dowodził kpt. Jarosław Małycha. Czwartą – kpt. Andrzej Knap, a 5 kompanią piechoty kpt. Zbigniew Noga³².

Proces formowania jednostki nie przebiegał zgodnie z oczekiwaniami. Jeśli chodzi o kadre, nie napotkano wielu problemów, jednak żołnierze służby zasadniczej, w związku z docierającymi informacjami i przekazem medialnym o walkach w byłej Jugosławii, zwłaszcza eskalacji konfliktu, rezygnowali z wyjazdu. Po-

²⁷ *Siły Ochronne Organizacji Narodów Zjednoczonych, Wojsko Polskie*, <https://www.wojsko-polskie.pl/unprofor/> [dostęp: 12.08.2023].

²⁸ Ibidem.

²⁹ B. Popławski, *Udział Polaków w misjach pokojowych na terenie Afryki Subsaharyjskiej*, „Infos” 2011, nr 19, s. 1–2; P. Żarkowski, *Zasady użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2015, nr 12, s. 198.

³⁰ W związku z licznymi trudnościami kadrowymi batalion był formowany w oparciu o ochotników, tj. żołnierzy zawodowych i służby zasadniczej ze wszystkich jednostek Wojska Polskiego.

³¹ G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych 1990–1999*, Toruń 2010, s. 217.

³² Ibidem, s. 221.

nadto działając pod presją czasu, zarówno władze wojskowe, jak i polityczne, domagały się jak najszybszego wysłania żołnierzy do Chorwacji. Dlatego też nie przeprowadzono właściwej weryfikacji składu osobowego kontyngentu – większość dowódców jednostek liniowych nie wyrażała zgody na wysłanie najwartościowszych podwładnych. Ta negatywna selekcja w znacznym stopniu wpłynęła w późniejszym okresie na liczne przypadki naruszeń dyscypliny i nieprawidłowe (często niezgodne z prawem) zachowania niektórych z członków misji³³. Niewątpliwie trudności, jakie wystąpiły w trakcie przygotowania misji, były również spowodowane brakiem doświadczenia w zakresie działań w sytuacji permanentnego konfliktu militarnego. Batalion był tworzony *ad hoc*, nie dysponowano dokumentami normatywnymi co do formowania i zakresu jego zadań oraz wyposażenia. Aby jednak przeszkolić obsadę oddziału, postużono się doświadczeniami austriackiego batalionu sił pokojowych UNDOF stacjonującego na Bliskim Wschodzie (na Wzgórzach Golan)³⁴. Pomimo starań kadry w ośrodku w Kielcach oraz profesjonalizmu dowódców, rzeczywistość upadającej Jugostawii i toczącej się wojny domowej była odmienna od dotychczasowych doświadczeń nie tylko Polaków, lecz również innych wojsk biorących udział w operacji ONZ w Chorwacji w latach 1992–1995.

Polski batalion został przetrzuty do Chorwacji transportem kolejowym *via* Czechosłowacja i Węgry. Pierwszy i drugi transport wyruszyły 11 kwietnia, trzeci i czwarty 12 kwietnia, natomiast piąty i ostatni 13–18 kwietnia. W ten sposób żołnierze polskiego batalionu znaleźli się na terytorium Republiki Serbskiej Krajiny. Rozładunek transportów kolejowych z polskimi żołnierzami nie przebiegał tak, jak innych jednostek UNPROFOR. Francuzi, którzy byli odpowiedzialni za wyładunek, zostali zaskoczeni brakiem palet oraz archaicznym sprzętem, którym dysponowali Polacy. Okazało się bowiem, że Sztab Generalny, nie bacząc na charakter operacji, wyposażył jednostkę w klasyczny sprzęt kwaterunkowy, jaki był na etapie ówczesnego batalionu piechoty Wojska Polskiego. A ten nie tylko miał swoje lata i był w znacznym stopniu wyeksploatowany, ale w dodatku nie przystawał do realiów misyjnych, raczej odzwierciedlał poziom lat 50. XX wieku.

Liczebność batalionu w zależności od okresu służby kształtowała się od ok. 900 żołnierzy w pierwszych dwóch latach misji do 1300 w fazie końcowej, czyli w 1995 r.³⁵ JW. 1135 (dalej: POLBATT UNPROFOR) rozpoczęła działania opera-

³³ Jak podaje Ciechanowski, jeszcze przed II zmianą do Polski musiało wrócić 81 żołnierzy. W większości powodem były rażące przypadki naruszenia dyscypliny i zasad służby poza granicami kraju; *ibidem*, s. 228.

³⁴ *Ibidem*, s. 217.

³⁵ W grudniu 1992 r. służyło 905 żołnierzy, *Summary of Contributions to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 December 1992*, s. 4. Z kolei rok później liczba pełniących służbę w misji wzrosła do 965 żołnierzy, *Summary of Contributions to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 December 1993*, s. 3. W 1994 r. wyniosła 1185 wojskowych, *Summary of Contributions to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 December 1994*, s. 4. W maju

cyjne 14 kwietnia 1992 r. Dowództwo oraz Sztab Batalionu został rozmieszczony w hotelu w mieście Slunj, natomiast pododdziały zabezpieczenia w budynku szkoły średniej³⁶. W tej samej miejscowości znajdowała się 1 kompania, która oprócz zadań mandatowych w rej. Slunja była odwozem dowódcy batalionu. Polska jednostka otrzymała własną strefę odpowiedzialności w ramach jednego z trzech sektorów, czyli sektora Północ (Sector North UNPROFOR). Strefa, którą przejął polski batalion, obejmowała obszar ok. 2000 km² w tym 200 km granicy (rozciągała się w Kordunie i Lice, tj. w powiatach Krnjak oraz Plaški). Sąsiadami polskich żołnierzy były duński i nigeryjski batalion (DANBAT i NIGBAT). Latem 1993 r. polski batalion przejął od Nigeryjczyków ich strefę odpowiedzialności, obsadzając posterunki i punkty kontrolne na wschód od swoich dotychczasowych pozycji. Jednocześnie przekazano francuskiemu batalionowi część punktów, które dotychczas znajdowały się w rejonie Wielkiej Kladuży, Maljevaca i Cetingradu.

Do końca maja 1992 r. zakończono wstępne prace fortyfikacyjne i kwaterunkowe. Pododdziały batalionu rozbudowały kompanijne i plutonowe stanowiska, punkty kontrolne i posterunki. Żołnierze i kadra dowódcza zostali w przeważających przypadkach zakwaterowani w namiotach. Ten stan rzeczy uległ zmianie dopiero z końcem 1992 r., kiedy na posterunkach zainstalowano kontenery mieszkalne i sanitarne oraz specjalne. W znaczącym stopniu poprawiło to poziom życia żołnierzy i tym samym morale. Ponadto dokonano częściowego remontu obiektów stałych będących w dyspozycji poszczególnych kompanii.

W 1992 r. struktura batalionu przedstawiała się następująco: dowództwo i sztab batalionu (27 żołnierzy), pięć kompanii piechoty – 1. (stanowiła grupę interwencyjną), 2., 3., 4., 5. komp.³⁷ (po pięć plutonów w każdej), kompania remontowa, zaopatrzenia oraz plutony: inżynieryjny/saperów (33 żołnierzy – dwa patrole rozminowania, drużyna elektrowni), łączności (18 żołnierzy), medyczny, drużyny: dowodzenia, gospodarcza, transportowa, sekcja logistyczna. Od 1995 r. skład jednostki został wzmocniony 6. kompanią piechoty i logistyką³⁸. Ponadto 1. kompania (która początkowo liczyła 137 żołnierzy, posiadała 11 BRDM-2) otrzymała Bojowe Wozy Piechoty BWP-1, natomiast na wyposażeniu pozosta-

następnego roku, czyli na zakończenie misji, w batalionie pełniło służbę 1047 żołnierzy, *Monthly of Troops to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 May 1995*, s. 5.

³⁶ I. Strižić, *Bitka za Slunj. Obrana i oslobađanje Grada Slunja i općina Rakovice, Cetingrad, Saborsko i Plitvička Jezera od velikosrbske agresije i okupacije 1991–1995*, Slunj – Zagreb 2007, s. 409–410.

³⁷ Kompanie 2–5 liczyły po 123 żołnierzy i posiadały na wyposażeniu jeden BRDM-2R, samochody Star 266 i Tarpany, G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 214–215.

³⁸ Jednostka liczyła 1295 żołnierzy, D.S. Kozerański, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973–1999. Konflikty – interwencje – bezpieczeństwo*, Toruń 2012, s. 215.

tych pododdziałów operacyjnych pozostały BRDM-2 (łącznie 4 transportery). Batalion posiadał samochody ciężarowe Star 266 (94) w różnych wersjach: od samochodów osobowo-terenowych po specjalistyczne, oraz 50 samochodów terenowych typu Tarpan³⁹. W kolejnych latach komponent parku transportowego uległ zwiększeniu. Polski batalion liczył 76 oficerów, 8 chorążych, 43 podoficerów zawodowych, 700 żołnierzy służby zasadniczej (dalej: ZSW) oraz 15 pracowników cywilnych – razem 842 żołnierzy⁴⁰.

Dowódcami Batalionu UNPROFOR byli:

04.1992–05.1993 płk Wiesław Kurzyca;

05.1993–06.1994 płk/gen. dyw. Jan Kempara;

06.1994–05.1995 płk/gen. broni Zdzisław Goral.

Po reorganizacji struktur batalionu latem 1994 r. liczył on 1227 żołnierzy (w tym 103 oficerów, 83 chorążych, 52 podoficerów, 107 podoficerów ZSW i 882 szeregowych). Wystawiał 42 posterunki obserwacyjne, 13 punktów kontrolnych oraz 4 punkty przekroczenia linii przzerwania ognia, z czego 27 posterunków znajdowało się po stronie serbskiej, a 9 po stronie chorwackiej⁴¹. Batalion w charakteryzowanym okresie nadzorował porozumienie o przzerwaniu ognia, kontrolował ruch wojsk oraz działania stron konfliktu w obszarze odpowiedzialności. Ponadto utrzymywał również punkty przekroczenia linii przzerwania ognia i kontrolował składy systemów uzbrojenia broni ciężkiej we współdziałaniu z obserwatorami wojskowymi. Poza tym brał udział w organizacji i zabezpieczeniu spotkań pomiędzy stronami konfliktu, a także ochraniał konwoje z pomocą humanitarną⁴².

Działania operacyjne POLBATT

Zadania mandatowe, jakie batalion otrzymał, zawierały się w następujących obszarach:

- konwojowanie transportów z pomocą humanitarną;
- patrolowanie przydzielonego obszaru odpowiedzialności operacyjnej;
- zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej;
- kontrola pojazdów i ludzi na wyznaczonych odcinkach dróg;
- prowadzenie obserwacji w wyznaczonych sektorach odpowiedzialności;
- poszukiwanie uzbrojenia i wyposażenia oraz ochrona magazynów systemów uzbrojenia zdeponowanych przez siły serbskie;

³⁹ G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 214–215.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ M. Gulić, op. cit., s. 115; G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 230; D.S. Kozerawski, *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973–1999...*, s. 217.

⁴² G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 230.

— działania patrolowe⁴³.

Ponadto od lata 1992 r. żołnierze polscy (wraz z francuskimi, z batalionu w Velikiej Kladuży) chronili konwoje z uchodźcami z Bośni i Hercegowiny, przewożąc ich do obozów na terytorium wolnej części Republiki Chorwacji. Brali też udział w ochronie spotkań władz wojskowych UNPROFOR z przedstawicielami stron konfliktu.

Dwa miesiące po rozpoczęciu misji doszło do pierwszego poważnego wypadku w związku z najechaniem na minę przez transporter opancerzony BRDM-2. Obyło się bez ofiar. Pojazd został w znacznym stopniu uszkodzony. 17 września 1992 r. szeregowy WP podczas wejścia do jednego z domów w rejonie odpowiedzialności został ciężko ranny w wyniku eksplozji miny pułapki. Żołnierzowi udzielono pomocy i przetransportowano do amerykańskiego szpitala polowego w Zagrzebiu. Szeregowy WP był pierwszym Polakiem, który został poszkodowany w misji UNPROFOR⁴⁴.

Poważnym problemem dla wszystkich żołnierzy uczestniczących w misji pokojowej były liczne miny założone przez obie strony konfliktu. Jednym z zadań realizowanych przez POLBATT było rozminowanie rejonu odpowiedzialności. Patrole saperские w pierwszej kolejności dokonały rozminowania sieci dróg. Kolejne prace saperские objęły obszary przyległe do sieci komunikacyjnej oraz posterunków, na których stacjonowali polscy żołnierze. Dokonywano również sprawdzenia pod względem saperским terenów użytkowanych przez miejscową ludność⁴⁵.

Bezpośrednio po rozwinięciu batalionu obsadził on 26 posterunków, w tym 6 stałych i 8 ruchomych punktów kontrolnych oraz 11 posterunków obserwacyjnych. Jednak już pod koniec sierpnia 1992 r. batalion wystawiał łącznie 42 posterunki. Było to związane z nowym zadaniem, jakie mu przydzielono. Polegało

⁴³ D.S. Kozerański, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych na Bałkanach w latach 1992–2003*, [w:] idem, *Udział Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973–2003. Wybrane problemy*, Warszawa 2004, s. 92.

⁴⁴ Należy zauważyć, że opis tych wydarzeń zarówno u Ciechanowskiego, jak i Gulicia odbiega od faktycznego ich przebiegu. Polski żołnierz, służący w plutonie w Pašim Potoku (ok. 5 km od Cetingradu) wraz z dwoma kolegami wszedł do domu opuszczonego przez rodzinę serbską. Obyło się to za zgodą właściciela. I wówczas doszło do eksplozji miny pułapki, którą był improwizowany granat zaczepny z odciąganiem zamontowanym w klamce drzwi. W wyniku eksplozji żołnierz doznał rozległych obrażeń głowy i klatki piersiowej, M. Gulić, op. cit., s. 112–113; G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 224.

⁴⁵ G. Kaliciak, *Bałkany. Raport z polskich misji*, Toruń 2019, s. 18–21, 28–29, 42–45, 51–52, 58–59, et passim. Praca ta m.in. przedstawia działania polskich zespołów saperów podczas prac rozminowania w rejonie odpowiedzialności POLBATT. Wspomnienia żołnierzy uczestniczących w poszczególnych zmianach są z pewnością wartościowym materiałem, jednak samo wprowadzenie do sytuacji panującej w opisywanym okresie w Krajnie jest nacechowane subiektywnymi odczuciami żołnierzy, którzy złożyli swoje relacje. Nie zostały one jednak zweryfikowane przez autora opracowania, co wpływa niekorzystnie na wartość monografii, ibidem.

ono na zorganizowaniu 16 posterunków obserwacyjno-ochronnych przy magazynach ze zdeponowanym uzbrojeniem strony serbskiej⁴⁶. Pododdziały polskiego batalionu musiały działać w trudno dostępnym terenie górskim, z niezwykle ubogą siecią komunikacyjną. Czynniki te wraz z fatalnie działającą siecią łączności spowodowały, że pododdziały poszczególnych kompanii, rozmieszczone w znacznej odległości od siebie, były praktycznie odcięte od centrum dowodzenia oraz poddziałów wsparcia i logistyki w Slunju. W przypadku blokady nielicznych dróg przez stronę serbską poszczególne plutony były odcięte zarówno od swoich kompanii, jak i dowództwa batalionu. Jediną drogą zaopatrzenia pozostał wówczas transport powietrzny⁴⁷. Dlatego latem 1992 r. przygotowano przy plutonowych posterunkach lądowiska dla śmigłowców. Wsparcia inżynierskiego oraz logistycznego żołnierzom polskim udzielały jednostki z fińskiego i kanadyjskiego batalionu inżynierskiego oraz francuskiego batalionu logistycznego.

W trakcie tej misji stosunkowo często dochodziło do skrajnie niebezpiecznych sytuacji, które były wynikiem licznych przypadków naruszeń rozejmu przez strony konfliktu. Często zdarzały się incydenty związane z wymianą ognia, ostrzałem z broni maszynowej, moździerzy i artylerii lufowej. Miały też miejsce agresywne i niebezpieczne zdarzenia z udziałem miejscowej społeczności oraz żołnierzy i policji/milicji stron konfliktu. Należy jednak podkreślić, że początkowy okres służby dla żołnierzy polskich był stosunkowo stabilny. Pomimo zdarzających się incydentów z użyciem systemów uzbrojenia przez strony konfliktu, pododdziały polskiego batalionu generalnie nigdy nie znalazły się pod bezpośrednim ostrzałem Serbów lub Chorwatów. Najwięcej incydentów z użyciem broni w opisywanym okresie odnotowano w rejonie odpowiedzialności: Plaški, Bogovolja, Turanja, Komešeraca, Pašin Potoku, Velikiej Kladuši. Sytuacja ta uległa zmianie w drugiej połowie 1993 r., kiedy doszło do intensyfikacji konfliktu pomiędzy Serbami a Chorwatami⁴⁸. Zmienił się też znacząco stosunek społeczności chorwackiej i serbskiej do żołnierzy UNPROFOR, w tym również Polaków.

Warunki służby w misji, jak już wspomniano, były niezwykle trudne. Brak opieki psychologicznej, ciągły stres, monotonia służby – wpływały niekorzystnie na morale i zachowania żołnierzy misji. Należy jednak podkreślić, że stosunkowo niska odporność dotyczyła nie tylko żołnierzy polskiego kontyngentu, ale również innych pełniących służbę w misji UNPROFOR⁴⁹. Niewątpliwie trudne warunki

⁴⁶ M. Gulić, op. cit., s. 112; G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 221.

⁴⁷ G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 222.

⁴⁸ Spowodowane to było wznowieniem aktywnych działań militarnych przez obie strony konfliktu, mobilizacją wojsk tzw. RSK i ponownym odebraniem broni składowanej w magazynach będących pod ochroną ONZ. Demilitaryzacja stref bezpieczeństwa okazała niemożliwa do zrealizowania, I. Miškulin, *An Avoidable Failure: Peacekeeping in Croatia..., 1991–1995*, s. 62.

⁴⁹ Ibidem, s. 57.

służby powodowały rozczarowanie oraz frustrację, skutkując stosunkowo licznymi przypadkami naruszeń dyscypliny⁵⁰. Plagą było nadużywanie alkoholu, często zdarzało się samowolne opuszczanie posterunków oraz inne występki, takie jak sprzedaż umundurowania, zniszczenie mienia, kradzieże, pobicia itp.⁵¹ Powodem takich zachowań, obok niskiej odporności psychicznej, był przede wszystkim brak odpowiedniej weryfikacji stanów osobowych, np. pod względem karalności w okresie przygotowań w Kielcach. Ochotniczy charakter służby w operacji pokojowej spowodował, że do służby w POLBATT dostali się żołnierze, którzy sprawiali problemy dyscyplinarne w jednostkach, a także karani sądownie za różne przestępstwa. Według Grzegorza Ciechanowskiego, w listopadzie 1992 r. w ramach rotacji skierowano do misji 43 żołnierzy zasadniczej służby wojskowej, którzy byli karani za różne przestępstwa⁵². Ten fakt spowodował wysłanie specjalnego meldunku ze strony płk. Kurzycy na ręce ministra Janusza Onyszkiewicza. Nie wywołało to jednak żadnej refleksji wśród kierownictwa wojskowego Sił Zbrojnych RP, a wręcz przeciwnie, wyżsi oficerowie Sztabu Generalnego uważali, iż dowódca POLBATT postąpił niezgodnie z obowiązującymi regułami i zwyczajami⁵³.

Innym poważnym problemem był udział żołnierzy w procederze „czarnego rynku” (tzw. švercu). Zdarzały się stosunkowo częste przypadki sprzedaży niedostępnych dóbr (takich jak: papierosy, kawa, cukier, słodycze, kosmetyki itd.) oraz paliwa społeczności na obszarach odpowiedzialności oraz w Bośni i Hercegowinie. Jednak, co należy podkreślić, w tego rodzaju praktykach brali udział nie tylko żołnierze polscy, lecz także innych narodowości, pełniący służbę w misji pokojowej⁵⁴.

W sierpniu 1994 r. nowym zadaniem polskich żołnierzy było niesienie pomocy humanitarnej dla uchodźców przybyłych z tzw. strefy Bihać. Byli to zarówno Bośniacy (zwolennicy Fikreta Abdicia), jak i Serbowie, dla których zorganizowano dwa obozy w miejscowości Turanj i Batog. W ramach pomocy żołnierze polscy koordynowali współdziałania pomiędzy siłami UNPROFOR a agendami ONZ odpowiedzialnymi za pomoc humanitarną, m.in. organizowali transporty

⁵⁰ R. Geremek, *Mam dość tej wojny*, „Sztandar Młodych” 14.07.1992, s. 1; M. Wąs, *Fiasko w bałkańskim kotle [Polacy na misjach]*, „Wyborcza.pl”, 2.09.2015, <https://wyborcza.pl/7,87648,18676823,fiasko-w-balkanskim-kotle-polacy-na-misjach.html> [dostęp: 12.09.2023].

⁵¹ Należy w tym miejscu wyjaśnić, iż przypadków przewinień natury dyscyplinarnej, zwłaszcza w I i II zmianie, było stosunkowo dużo. Jednak demonizowanie tego zjawiska jest wśród autorów literatury przedmiotu dość częstym przypadkiem i nie odpowiada stanowi rzeczywistości. Szczególnie nietrafione oceny prezentuje por./gen. Roman Polko w hagiograficznej pracy M. Łukaszewicza, *Płk Roman Polko. Gromowładny. O GROM-ie, Mon-ie, Rangersach i Nieustraszonych*, Kraków 2005.

⁵² Przed zakończeniem pierwszej rotacji do Polski powróciło aż 81 osób. W tym było 55 przypadków odesłania ze względu na naruszenie dyscypliny (5 oficerów, 2 chorążych, 4 podoficerów, 43 żołnierzy służby zasadniczej i 2 pracowników cywilnych wojska), G. Ciechanowski, *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych...*, s. 217.

⁵³ Ibidem, s. 225.

⁵⁴ I. Miškulin, *An Avoidable Failure: Peacekeeping in Croatia..., 1991–1995*, s. 57.

wody i żywności oraz nieśli pomoc medyczną dla uchodźców. Ponadto pododdział saperów batalionu rozminował teren wokół obozów oraz rozbudował infrastrukturę socjalno-bytową. Zadania te były realizowane do sierpnia 1995 r.

12 stycznia 1995 r. prezydent Chorwacji Franjo Tuđman skierował specjalny list do Sekretarza Generalnego ONZ, informując go, że rząd chorwacki nie wyrazi zgody na przedłużenie mandatu UNPROFOR. Za względu na takie stanowisko, podjęto decyzję o zmianie charakteru misji ONZ w tym kraju. Zgodnie z rezolucją nr 981 ONZ z 31 marca 1995 r. mandat UNPROFOR wygaszono, a w jego miejsce wprowadzono operację ONZ przywracania zaufania w Chorwacji (dalej: UNCRO)⁵⁵. Tym samym polski batalion zakończył misję w ramach UNPROFOR, która trwała prawie 3 lata, tj. od 15 kwietnia 1992 r. do marca 1995 r. Zadaniem UNCRO była pomoc w realizacji porozumienia gospodarczego z 2 grudnia 1994 r. mającego na celu kontrolę granicy Chorwacji z Jugosławią oraz Bośnią i Hercegowiną, a ponadto wsparcie w dostarczaniu pomocy humanitarnej do tego kraju (ochrona konwojów do BiH) oraz monitorowanie demilitaryzacji Półwyspu Prevlaka⁵⁶. Decyzję o rozpoczęciu nowej operacji podjęto rezolucją nr 990 z 28 kwietnia 1995 r. Dowódcą sił polskich w ramach POLBATT UNCRO został pułkownik Krzysztof Kajdas⁵⁷.

Zakończenie

Polski batalion sił pokojowych ONZ w byłej Jugosławii pełnił swoją służbę od kwietnia 1992 r. do grudnia 1995 r., przy czym w ramach mandatu UNPROFOR zakończył działania w marcu 1995 r. Przez szeregi POLBATT przewinęło się ponad 3 tysiące żołnierzy. Była to pierwsza misja operacyjna Wojska Polskiego i pierwsza w warunkach odzyskania pełnej suwerenności przez Rzeczpospolitą. Żołnierze polscy zostali skierowani do kraju pogrążonego w permanentnym chaosie, w trakcie trwającej wojny domowej, aby zgodnie z zamierzeniami ONZ i społeczności międzynarodowej wraz z innymi kontyngentami wojskowymi doprowadzić do zakończenia i wygaszenia konfliktu. Ten wysiłek, okupiony stratami w ludziach, zakończył się fiaskiem, albowiem zakończenie konfliktu nastąpiło w wyniku operacji wojskowych przeprowadzonych przez jedną z jego stron, która zlikwidowała samozwańczą republikę Serbów.

⁵⁵ A. Chruszcz, *Polscy żołnierze w byłej Jugosławii...*, s. 50; G. Ciechanowski, *Żołnierze WP w operacjach pokojowych w XX wieku – zderzenia kulturowe i cywilizacyjne*, [w:] *Dialog kultur, cywilizacji i religii*, red. H. Czakowska, M. Kuciński, Bydgoszcz 2011, s. 348; V. Drobnjak, *Priznanje imena i teritorijalne cjelovitosti Hrvatske u Ujedinjenim narodima kroz razdoblja djelovanja UN-a na teritoriju Republike Hrvatske*, „Zbornik Diplomatske akademije” 1997, no. 2, s. 127.

⁵⁶ M. Gulić, op. cit., s. 116.

⁵⁷ Ibidem, s. 117.

Powszechnie się uważa, że działania ochronne podjęte przez ONZ w byłej Jugosławii zakończyły się katastrofą, ukazując niezdolność tej organizacji do rozwiązywania sporów i konfliktów militarnych, o różnym poziomie intensywności. Z perspektywy czasu wydaje się jednak, że oceny te są pozbawione obiektywizmu. Faktem jest, że dopiero aktywność polityczna i wojskowa Stanów Zjednoczonych oraz NATO doprowadziła do wygaszenia większości konfliktów w byłej Jugosławii. W ramach misji ONZ podjęto jednak wiele wysiłku, który wniósł wkład w ten proces. To misje pokojowe realizowane przez Narody Zjednoczone w znacznym stopniu przyczyniły się do ograniczenia walk w latach 1992–1993, przynosząc ludności cywilnej okresowe wytchnienie od zagrożeń, jakie niosła wojna domowa. Konstrukcja mandatu uniemożliwiła jednak użycie siły w celu wymuszenia respektowania podpisanych przez strony konfliktu rozejmów, przerwania ognia i demilitaryzacji stref. I to można uznać za porażkę oenztetowskiej dyplomacji. Zabrakło też determinacji, aby skłonić przywódców do decyzji politycznych, które by zakończyły spory i jednocześnie uratowały liczną rzeszę społeczeństwa republik południowosłowiańskich. Fakt popełnienia licznych zbrodni wojennych przez wszystkie strony konfliktu, zarówno w Chorwacji, jak i w Bośni i Hercegowinie, można uznać za porażkę ONZ.

Trzeba jednak dodać, że wysuwający zarzuty często nie biorą pod uwagę złożoności konfliktu jugosłowiańskiego osadzonego głęboko w przeszłości oraz skomplikowanych stosunkach etnicznych, kulturowych i religijnych. Brak refleksji i szafowanie krytycznymi ocenami sprawia, że obraz konfliktu jugosłowiańskiego i działań sił ochronnych UNPROFOR czasami staje się nierzetelny i w znacznym stopniu zmitologizowany.

Rzeczpospolita Polska wysłała swoich żołnierzy na bardzo trudną misję, a kierownictwo wojskowe częściowo nie podołało zadaniu, jakim było odpowiednie przygotowanie batalionu operacyjnego do działań w strefie wojny. Niezgrana, nieprzeszkolona jednostka otrzymała przestarzały w znacznej części sprzęt i została wyekspediowana do Chorwacji. Formowanie odbywało się pod presją czasu i nacisków polityków, którzy spodziewali się, że w ciągu kilkunastu tygodni Ministerstwo Obrony Narodowej wykona zadanie, jakie zostało powierzone wojskowym. Dowódcy I i II zmiany musieli nie tylko zmierzyć się z zadaniami mandatowymi, ale również z problemami logistycznymi oraz niskim poziomem dyscypliny. Pomimo tych mankamentów, wysiłkiem zarówno żołnierzy ZSW, jak i kadry zawodowej, udało się wypełniać zadania, jakie nałożono na Polaków. Należy podkreślić, iż żołnierze wszystkich zmian POLBATT z oddaniem i poświęceniem realizowali zadania mandatowe, okazując pełny profesjonalizm, nawet w sytuacjach zagrożenia życia. Dla wielu dowódców służba w misji stała się unikalnym doświadczeniem, które zostało spożytkowane w szkoleniu i dalszej służbie.

Bibliografia

Materiały niepublikowane

- Hudyma P., *Udział wojsk polskich w misjach zagranicznych o charakterze pokojowym i stabilizacyjnym, w latach 1953–2008*, Poznań 2011 [maszynopis pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Zbigniewa Pilarczyka i obronionej w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu].
- Monthly of Troops to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 may 1995.*
- Summary of Contributions to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 december 1992.*
- Summary of Contributions to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 december 1993.*
- Summary of Contributions to Peace-Keeping Operations by Countries as of 31 december 1994.*

Materiały publikowane

- Ujedinjeni narodi. Rezolucije o Republici Hrvatskoj*. UNPROFOR, Osijek 1995.

Pamiętniki, wspomnienia, dzienniki

- Kaliciak G., *Bałkany. Raport z polskich misji*, Wydawnictwo Czarne, Toruń 2019.
- Pérez de Cuéllar J., *Pilgrimage for Peace. A Secretary-General's Memoir*, Palgrave Macmillan, New York 1997.

Monografie

- Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990–1995*, vol. 1, GPO, Washington 2003.
- Barić N., *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990–1995*, Golden Marketing, Zagreb 2005.
- Ciechanowski G., *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych 1990–1999*, Adam Marszałek, Toruń 2010.
- Judah T., *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, Yale University Press, Yale, New Haven and London 2000.
- Konflikty militarne i niemilitarne na Bałkanach w XX i XXI wieku w perspektywie polemologicznej*, red. D. Gibas-Krzak, A. Krzak, PPH Zapol, Szczecin – Warszawa 2013.
- Kozerawski D.S., *Kontyngenty Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973–1999*, Adam Marszałek, Toruń 2012.
- Krsticevic D., *United Nations Protection Force in Croatia*, Carlisle Barracks 1998.

- Łukaszewicz M., *Płk Roman Polko. Gromowładny. O GROM-ie, MON-ie, Ranger-sach i Nieustraszonych*, Wyd. M, Kraków 2005.
- Marijan D., *Bitka za Vukovar*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb – Slavonski Brod 2004.
- Marijan D., *Slom Titove Armije. JNA i raspad Jugoslavije 1987–1992*, Golden Marketing, Zagreb 2008.
- Markowski J., *Polacy w operacjach pokojowych. Operacje pokojowe ONZ*, MON, Warszawa 1994.
- Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, red. D.S. Kozerański, AON, Warszawa 2016.
- Nobilo M., *Hrvatski feniks. Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990–1997*, Globus, Zagreb 1998.
- Polska i Jugosławia w XX wieku. Polityka – społeczeństwo – kultura*, red. M. Pavlović, P. Wawryszuk, A. Zaćmiński, Wydawnictwo UKW, Bydgoszcz 2018.
- Strižić I., *Bitka za Slunj. Obrana i oslobađanje Grada Slunja i općina Rakovice, Cetingrad, Saborsko i Plitvička Jezera od velikosrbske agresije i okupacije 1991–1995*, Naklada Hrvoje, Slunj – Zagreb 2007.
- Žužel M., *Josip Jović – prva žrtva Domovinskog rata*, [w:] *Policija u domovinskom ratu 1990–1991. Svjedočenja o herojskom vremenu*, MUP, Zagreb [b.r.w.].

Artykuły

- Ciechanowski G., *Żołnierze WP w operacjach pokojowych w XX wieku – zderzenia kulturowe i cywilizacyjne*, [w:] *Dialog kultur, cywilizacji i religii*, red. H. Czarkowska, M. Kuciński, Wyd. Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2011.
- Drobnjak V., *Priznanje imena i teritorijalne cjelovitosti Hrvatske u Ujedinjenim narodima kroz razdoblja djelovanja UN-a na teritoriju Republike Hrvatske*, „Zbornik Diplomatske akademije” 1997, nr 2.
- Geremek R., *Mam dość tej wojny*, „Sztandar Młodych” 14.07.1992.
- Gulić M., *Polski Batalion UNPROFOR w postrzeganiu lokalnej ludności w Republice Serbskiej Krajiny 1992–1995*, [w:] *Polska i Jugosławia w XX wieku. Polityka – społeczeństwo – kultura*, red. M. Pavlović, P. Wawryszuk, A. Zaćmiński, Wydawnictwo UKW, Bydgoszcz 2018.
- Kozerański D.S., *Polskie Kontyngenty Wojskowe w operacjach pokojowych na Bałkanach w latach 1992–2003*, [w:] *Udział Wojska Polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1973–2003. Wybrane problemy*, Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy, Warszawa 2004.
- Krzak A., *Słowenia – początek końca Jugosławii. Wojna dziesięciodniowa*, [w:] *Bałkany Zachodnie między przeszłością a przyszłością*, red. P. Chmielewski, S.L. Szczesio, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2013.

- Krzak A., *Wojna w Chorwacji 1991. Oblężenie Vukovaru*, [w:] *Konflikty militarne i niemilitarne na Bałkanach w XX i XXI wieku w perspektywie polemologicznej*, red. D. Gibas-Krzak i A. Krzak, PPH Zapol, Szczecin – Warszawa 2013.
- Miškulin I., *An Avoidable Failure: Peacekeeping in Croatia 1991–1995*, „Review of Croatian History” 2011, Vol. VII.
- Miškulin I., *Republika Hrvatska i mirovna operacija Ujedinjenih naroda: kada, kako i zašto je došlo do njene realizacije?*, „Historijski Zbornik” 2011, br. 1.
- Popławski B., *Udział Polaków w misjach pokojowych na terenie Afryki Subsaharyjskiej*, „Infos” 2011, nr 19.
- Smolarek M., *Udział Wojska Polskiego w operacjach pokojowych na Bałkanach*, [w:] *Międzynarodowe operacje pokojowe i stabilizacyjne w polskiej polityce bezpieczeństwa w XX i XXI wieku*, red. D.S. Kozerański, AON, Warszawa 2016.
- Smoliński J., *Operacje pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych na Bałkanach*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2015, nr 15.
- Sudetic C., *Deadly Clash in a Yugoslav Republic*, „New York Times” 1991, April 01.
- Ryszka J., *Praktyka stosowania sankcji międzynarodowych w ramach ONZ*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2005, z. 5/3.
- Tatalović S., *Military Aspects of the Peacekeeping Operation In Croatia*, „Politička Misao” 1993, br. 2.
- Żarkowski P., *Zasady użycia sił zbrojnych w operacjach pokojowych*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2015, nr 12.

Źródła internetowe

- Former Yugoslavia – UNPROFOR. United Nations Protection Force. Background*, Department of Public Information, United Nations. 31 August 1996, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unprof_p.htm.
- Šešelj tvrdi da su njegovi četnici ubili hrvatske policajce u Borovu Selu*, „Index.hr”, 24.08.2005, <http://www.index.hr/vijesti/clanak/seselj-tvrdira-su-njegovi-cetnici-ubili-hrvatske-policajce-u-borovu-selu/279786.aspx>.
- Siły Ochronne Organizacji Narodów Zjednoczonych, Wojsko Polskie*, <https://www.wojsko-polskie.pl/unrpor/>.
- Wąs M., *Fiasko w bałkańskim kotle [Polacy na misjach]*, „Wyborcza.pl”, 2.09.2015, <https://wyborcza.pl/7,87648,18676823,fiasko-w-balkanskim-kotle-polacy-na-misjach.html>.

Participation of military units of the Republic of Poland in the United Nations Mission in Croatia in 1992–1995 – outline of the problem

Summary

The internal conflict in the Federal Republic of Yugoslavia began in June 1991, when Slovenia and neighboring Croatia declared independence from Yugoslavia. The fighting in Slovenia ended after 10 days, while the escalation of the conflict in Croatia continued for the following months. Both the federal authorities and the Serbs living in the Republic of Croatia were against the separatist plans, supported by both the political elites of the Republic and the Croats. European Community efforts to halt hostilities in mid-1991 and resolve the crisis through the Conference on Yugoslavia proved ineffective. The United Nations also took part in peacekeeping activities, whose representatives actively participated in mediation between the parties to the conflict. At the end of 1991, regular fighting took place in Croatia between rebellious Serbian troops (with the support of the federal army) and the armed forces of the newly proclaimed Republic of Croatia. The Security Council decided, with the consent of representatives of the federal authorities and Croatia, to send a mission aimed at restoring peace between the parties to the conflict. The article presents the circumstances of creation and operation of the UNPROFOR PMC, which was placed in 1992 under legal responsibility in the “North” Sector, where, alongside Poles, Nigerians and Danes were stationed. The Polish battalion of UN peacekeeping forces in the former Yugoslavia served from April 1992 to December 1995, and ended its operations under the UNPROFOR mandate in March 1995. Over 3,000 soldiers joined POLBATT. It was the first operational mission of the Polish Army and the first when Poland regained full sovereignty. Polish soldiers, despite their lack of experience and the complicated political situation in the area of responsibility (in Krajina), fulfilled their mandate tasks and achieved satisfactory results during operational activities.

Keywords: UNPROFOR, peacekeeping missions, UN, Yugoslavia, Serbs, Croats, civil war, Poland, Polish army, Polish Military Contingent.